

**Ilmiy amaliy
jurnal
№ 5 (7)
2026**

**YANGI
O'ZBEKISTON
IQTISODIYOTI**

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 5-son 2026 yil

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI
O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI**

YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI

5

ISBN 978-9943-5256-3-4

Toshkent – 2026

MUNDARIJA

Minojiddinov A.A. Meva-sabzavot tarmog‘i korxonalarini boshqarishda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish yo‘llari	8
Mirzayev A.T., Dilnozaxon M. O‘zbekistonda turizm marketingi samaradorligini baholash va uni takomillashtirishning integratsiyalashgan mexanizmi.....	12
Shavkatov A.Sh. O‘zbekistonda kichik biznes rivojlanishining institutsional va makroiqtisodiy asoslari.....	16
Махаммаджанов М.М. Инновационная трансформация банковского сектора Узбекистана: общесистемные тенденции и финансовые результаты.....	20
Sativaldiyeva G.X. IFRS 16 “Ijara” xalqaro standartiga muvofiq ijara hisobidagi o‘zgarishlar.....	24
Ismailov X.M. Aloqa korxonalari moliyaviy barqarorligini ta‘minlash metodologiyasini takomillashtirish masalalari.....	28
Yusubov I.I. Mintaqada iqtisodiyotni barqarorlashtirishda raqamli xizmatlarning rivojlanishi.....	32
Saidaxmedov N.X. Paxta-to‘qimachilik klasterlari faoiyatini shakllanishi va rivojlanishining zamonaviy nazariyalari.....	35
Istamqulov D.Q., Danyarova F.B. Milliy iqtisodiyotga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishni takomillashtirish yo‘llari.....	40
Aipova I.I. Resurs samaradorligini baholashning nazariy usullari va ko‘rsatkichlari.....	43
Mirzaraximova A.A. Tijorat banklari tomonidan aloqa sohasini moliyalashtirish samaradorligini oshirish yo‘llari.....	49
Xalmirzaev A.A. Yer va suv resurslaridan samarali foydalanishda hududiy ixtisoslashuvning ahamiyati va iqtisodiy samaradorligi.....	53
Sidikov Z.A. Sirdaryo viloyatida sanoatlashtirish jarayonining hududiy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ta‘siri.....	59
Usmanova N.Y. Raqamli iqtisodiyotda menejment qarorlarini qabul qilishda innovatsion texnologiyalarning roli.....	63
Ergashev R.X., Rajabaliyeva I.A. Transport-logistika infratuzilmasini raqamli texnologiyalar asosida rivojlantirish va uning samaradorligini oshirish.....	67
Raximova D.S. Barqaror restoran amaliyotlari: oziq-ovqat chiqindilarini kamaytirish va qayta ishlashning innovatsion yondashuvlari.....	70
Narzullayeva X.A. Investitsiya muhiti jozibadorligini oshirishning xalqaro tajribalari.....	76
Muxitdinov Sh.Z. Kichik agrobiznes subyektlarida mahsulotlar eksportini rivojlantirishga ta‘sir etuvchi omillar.....	84
No‘monov O.O‘. Agrotadbirkorlik subyektlarining eksport salohiyatiga ta‘sir etuvchi makroiqtisodiy va mikroiqtisodiy omillarni kompleks baholash.....	88
Yeshimbetov U.X. O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligini barqaror rivojlantirishda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish.....	92
Raximova K.N. Tadbirkorlik sharoitida yashil biznesni tashkil etish va rivojlantirishining o‘ziga xos xususiyatlari	97
Хошимов П.З., Тўрахожайев Х.Х. Ислоний банкларнинг ишлаш тамойиллари ва ислон молия тизимининг Ўзбекистон иқтисодиётига таъбиқи.....	100
Sattarov R.A. An integrated methodological framework for evaluating and forecasting interregional economic cooperation: an input-output approach (evidence from Uzbekistan).....	107
Farmanov J.Z. Mintaqada asalarichilik ekotizimining tamoyillari va ekologik-geografik xususiyatlarini takomillashtirish	111
Qurbonov A.B. Janubiy iqtisodiy rayonda qishloq xo‘jaligi orxonlarining tarkibiy o‘zgarishi va agrar kooperatsiyani rivojlantirish yo‘nalishlari.....	114
Тоштемуров Т.Т. Ўзбекистонда кичик тадбиркорлик субъектлари фаолиятини кенгайтиришда солиқ механизмларида фойдаланиш масалалари.....	119
Arziyev M.A. O‘zbekiston iqtisodiyotini transformatsiyalash sharoitida oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlari.....	122
Maxkamova S.Sh. Ekologik innovatsiyalar orqali yerni oqilona boshqarishning tashkiliy va iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish.....	127
Olimova N.X. Yashil moliyalashtirishning rivojlanish tendensiyalari hamda hozirgi amaliyoti: milliy kontekst	137
Zaylobitdinova H.X. Davlat oliy ta‘lim muassasalarining tijorat faoliyatini samarali boshqarish strategiyalari.....	141
Komilov A.I. Evolution of the catering industry in the context of digital technologies.....	145

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 5-son 2026 yil

Sotvoldiyev N.N. Mamlakatimizda yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda mehnat bozoriga ta'sir etuvchi omillar.....	149
O'rinov A.A. Sanoat tarmoqlarining investitsion imkoniyatlarini barqarorlik indikatorlari asosida boshqarish mexanizmlari.....	154
Ahmadaliyeva R.A. O'zbekistonda xufyona iqtisodiyotga qarshi kurashish samaradorligi.....	158
Uzganbayeva D.T., Alimova Sh.F. The role of investment strategies in transforming small business entities into large corporate structures.....	162
Goziyev M.Sh., Abdufattoyeva M. Sun'iy intellekt asosida iqtisodiy qarorlar qabul qilish samaradorligini oshirish.....	167
Qobilov H., Uzganbayeva D.T. O'zbekiston iqtisodiyotida xususiy tadbirkorlikning ro'li: so'nggi yillardagi islohotlar sharoitida iqtisodiy o'sish va bandlikka qo'shayotgan hissi.....	170
Sotiboldiyeva R., Uzganbayeva D.T. O'zbekistonda xotin-qizlar tadbirkorligini rivojlantirishda moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining ahamiyati.....	174
Маматкулов З.Ш. Хизмат кўрсатиш фаолиятининг шакллантириш ва бошқаришда хориж тажрибаларидан самарали фойдаланишнинг инновацион йўналишлари.....	179
Shamsiddinov P., Uzganbayeva D.T. Iqtisodiyotning raqamlashtirishning afzaliklari va uning oqibatlari.....	185
Qosimov A.S. Jizzax viloyati mahallalarining qayta nomlanishi va demografik jarayonlar va iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlari.....	189
Qodirov A., Tulaganov E.J., Berdimurodov U.S. Inson kapitalini kapitalizatsiya qilish va samaradorligini oshirish.....	192
Saidkarimova M.I., Sobirov O.A. Sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish yo'llari.....	199
Saidova M.J. Sanoat transformatsiyasi sharoitida kichik biznes va tadbirkorlikning o'rni (Andijon viloyati misolida)	203
Юсупов А.С., Пардаев Х.Ф. Динамическое управление международным портфелем акций: механизмы ребалансировки и преимущества глобальной диверсификации в условиях волатильности валютных рынков.....	206
Burxonov J.X., Soliyev I.I. Mehnat bozorini tartibga solishda innovatsion yondashuvlarning xorij tajribasi tahlili.....	213
Xaitbaev J.O. Mintaqa iqtisodiyotini barqarorligini ta'minlashda suv resurslaridan foydalanishning ko'p omilli ekonometrik modellari.....	217
Saidov U.S. Kichik tadbirkorlik subyektlarida ekologik innovatsiyalarni rag'batlantirishning moliyaviy yo'nalishlari.....	221
Nurmaxanmadov N.B. Iqtisodiyotning ekologiyaga ta'sir moyilligining oshib borishi muammosi.....	224
Xudayberdiyev K. Davlat xaridlarida elektron platformalar faoliyatini optimallashtirishda sun'iy intellektga asoslangan moderatsiya mexanizmlarining roli.....	230
Xolxo'jayev E.G'. Davlat xaridini tashkil etishda elektron savdolardan foydalanish samaradorligi hamda imkoniyatlari tahlili.	234
Rustamova F.A. Qishloq joylarda tadbirkorlik subyektlarining iqtisodiy samaradorligini baholash va uni oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari.....	238
Ikromov A. Iqtisodiy jarayonlarni ekonometrik modellashtirishda integro-differensial tenglamalarning o'rni va ularni tadqiq etish.....	241
Sarimsakov B.R., Usmonov J.Q. Xorijiy mamlakatlarda inson kapitalidan qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishida samarali foydalanish tajribalari.....	245
Maraimov I.R. O'zbekistonda kambag'allikni kamaytirish va aholi turmush farovonligini oshirish.....	251
Yusupov Sh.B. Xorazm viloyatida sanoat korxonalarining iqtisodiy samaradorligini baholash va oshirish yo'llari: 2020–2025 yillar tahlili va 2030 yilga prognoz.....	256
Chintemirova D.Sh. Hududlar kesimida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatining rivojlanish tendensiyalari.....	260
Xusanova Z.R. Ayollar tadbirkorligini rivojlantirishning samaradorlik ko'rsatkichlari va unga ta'sir ko'rsatuvchi omillar.....	265
Tajiboyev S.O., Gulimboyev S.I. Moliyaviy siyosatning investitsiya muhitiga ta'siri.....	270
Tajiboyev S.O. G'aznachilikda to'lovlarni amalga oshirish.....	275
Xaydarov M., Baxtiyorov I. Innovatsion iqtisodiyot g'oyalari va ularni oliy ta'lim tizimi orqali qo'llashning nazariy asoslari.....	279
Ким Т.В., «Зарубежный опыт развития циркулярной экономики и её роль в формировании ресурсосберегающей модели экономического развития».....	286

“YANGI O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTI” *jurnali* 5-son 2026 yil

Saydullayeva R.U. Analysis of financial efficiency and profitability in the green economy: the role of IAS and IFRS standards.....	292
Galatov A.A., Karimova G.A. O‘zbekistonda Islomiy moliyaviy xizmatlar ko‘rsatuvchi nobank tashkilotlar faoliyati va strategik boshqaruv tizimining tahlili.....	296
Tursunov F.U. Oliy ta‘lim sifati monitoringini takomillashtirish mexanizmlarini rivojlantirishning zamonaviy yondashuvlari... ..	300
Yakhshiboev R.E. Retrieval-augmented generative AI for smart learning content.....	303
Ergashev S.A. Sanoat korxonalarini barqaror rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirish: ilmiy-nazariy va amaliy asoslar.....	307
Абдуллаева Р.Ғ., Тажибаева Н.Ф. Ўзбекистон иқтисодиётида инвестицияларнинг устувор йўналишлари ва ривожланиш истиқболлари.....	311
Sayfullayev J. Why organizations struggle to implement green management practices: key barriers and practical solutions.....	316
Sirojiddinov K.I. Korxonaning raqobatbardoshligini baholash usullari.....	319
Ibraximov X.S. Mintaqalarda tadbirkorlik muhitini shakllantirishda kichik biznesni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashning o‘rni va mexanizmlari.....	324
Tajibayev K.Q. Farg‘ona vodiysida kichik biznes sub’ektlari raqobatbardoshligini oshirishning metodologik asoslari.....	328
Abdulxakimov Z.T. Barqaror rivojlanish evolyusiyasi va tarkibiy qismlari masalalari.....	332
Pazilidinov M.M. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda xorijiy mamlakatlarning raqamlashtirish tajribasi.....	337
Жураева М.З., Ахмедов Р.М. Экосистема применения системного подхода в менеджменте транспортной инфраструктуры.....	341
Ахмедов Р.М. Основные требования к разработке системного подхода в менеджменте дорожного хозяйства Республики Узбекистан.....	348
Mamasiddiqova F.X. Qishloq xo‘jaligida mahallalar ixtisosligi: nazariy asoslar, regional tahlil va rivojlantirish istiqbollari.....	353
To‘rayev A.A. Mehnat bozorini texnologik transformatsiyalash sharoitida ishchi kuchi raqobatbardoshligini oshirish mexanizmlari.	358
Солиев И.И. Концептуальные основы институциональной автономии вузов в условиях модернизации системы образования Узбекистана.....	362
Xasanov S.Q. Sanoat korxonalarini rivojlantirishda modernizatsiya va klaster yondashuvining o‘rni.....	365
Murodov A. Aholining real pul daromadlarini va xarid qobiliyatini oshirishning nazariy asoslari.....	369
Карабаев Р.З. Искусственный интеллект в цифровой экономике Узбекистана.....	374
Rasulova Sh.A. Bozor iqtisodiyotida monopoliyaning mohiyati, shakllari va uning O‘zbekiston iqtisodiyotiga ta‘siri.....	378
Salimov A.F., Rasulova Sh.A. Bozor muvozanati va unga ta‘sir ko‘rsatuvchi omillar.....	381
Sattarova G.X. O‘zbekiston logistika bozorida yuk tashish xavflarini sug‘urta orqali kamaytirishning iqtisodiy samaradorligi.....	385
Муродхўжаева Ф.М. Маҳаллий саноатни шакллантиришда кластер ёндашуви ва 2030 йилгача трансформациянинг прогноз параметрлари (Наманган вилояти мисолида).....	389
Yoqubjonov R.R. Kichik biznes mahsulotlari raqobatbardoshligini oshirishda innovatsion yondashuvlar.....	396
Nasritdinov B.X. Risklarni integral baholash kichik biznesda moslashuvchan boshqaruv tizimi asbobi sifatida	400
Abdurazzoqov H.A. O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonining hozirgi holati va tendentsiyalari.....	406
Turgunov M.M., Soliyev I.I. Milliy innovatsion tizim samaradorligini oshirishning strategik yo‘nalishlari.....	411
Kuzimuratova D.M. O‘zbekiston Respublikasida tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirish va takomillashtirish.....	414
Soyibjonov I.S. Kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarini yashil iqtisodiyot tamoyillari asosida rivojlantirish.....	419
Axmadjanov I.I. Shaharlar va shahar aglomeratsiyalari mintaqalar va mamlakatlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining drayveri.....	423
Odinayev G‘.J. Nogironligi bo‘lgan aholi qatlamini strategik sohalarida band qilish loyihalari.....	427
Abduvahobov V.B. Jinoiy daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashishning global standartlari va O‘zbekiston tajribasi: kompleks tahlil.....	430
Қўзиева Н.Н. Билвосита солиқларнинг шаклланиши ва ривожланиб бориши.....	435

3. Bertalanffy L. von. General System Theory: Foundations, Development, Applications. — New York: George Braziller, 1968.
4. Emery F. E., Trist E. L. The Causal Texture of Organizational Environments // Human Relations. — 1965. — Vol. 18, No. 1. — P. 21–32.
5. Trist E. L. The Evolution of Socio-technical Systems. — Ontario Quality of Working Life Centre, 1981.
6. Фатхутдинов Р. А. Стратегическая конкурентоспособность. — М.: Экономика, 2005.
7. Adame C., Adams B. Systems Thinking and Institutional Theory: Bridging the Gap in Organizational Analysis // Journal of Management Systems. — 1999. — Vol. 11, No. 3. — P. 45–58.

UDK: 338.12

**BARQAROR RIVOJLANISH EVOLYUSIYASI VA TARKIBIY QISMLARI
MASALALARI**

ВОПРОСЫ ЭВОЛЮЦИИ И СОСТАВНЫХ ЧАСТЕЙ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

**ISSUES OF THE EVOLUTION AND COMPONENTS OF SUSTAINABLE
DEVELOPMENT**

Abdulkakimov Z.T.

Namangan davlat universiteti v.b.professori i.f.d (DSc)

Annotatsiya

Maqolada barqaror rivojlanish atamasiga ta’riflar, iqlim o’zgarishlari keskinlashuvi ta’sirida globallashuv darajasiga salbiy ta’sirning oshishi, inson-tabiati o’rtasidagi munosabatlarni tartibga solish va iqlim tizimining muvozanatdan chiqishi, barqaror rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqish masalalari yoritilgan va barqaror rivojlanishga erishish imkoniyatlari ochib berilgan.

Kalit so’zlar: barqaror rivojlanish, pandemiya, geosiyosiy keskinlar, ijtimoiy-iqtisodiy oqibat, konsepsiya, global xavf-xatar, iqlim o’zgarishlari, inson va tabiat ziddiyatlari, ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy komponentlar.

В статье освещаются определения термина "устойчивое развитие," усиление негативного влияния на уровень глобализации под влиянием обострения климатических изменений, вопросы регулирования взаимоотношений между человеком и природой и выхода из равновесия климатической системы, разработка стратегий устойчивого развития, а также раскрываются возможности достижения устойчивого развития.

Ключевые слова: устойчивое развитие, пандемия, геополитическая напряженность, социально-экономические последствия, концепция, глобальные угрозы, изменение климата, конфликты человека и природы, экологические, экономические и социальные компоненты.

This article highlights definitions of the term sustainable development, the increasing negative impact on the level of globalization under the influence of intensifying climate change, the regulation of human-nature relations and the destabilization of the climate system, the development of sustainable development strategies, and explores opportunities for achieving sustainable development.

Keywords: sustainable development, pandemic, geopolitical tensions, socio-economic consequences, concept, global threat, climate change, human-nature conflicts, environmental, economic, and social components.

Bugungi kunda «barqaror rivojlanish» atamasi yangicha mazmun va strategik ahamiyat kasb etmoqda. Pandemiya keltirib chiqargan inqirozlar zanjiri va tobora kuchayib borayotgan geosiyosiy keskinlikning ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlari ushbu konsepsiya nafaqat nazariy yo‘nalish, balki jahon, milliy va biznes manfaatlari birlashadigan yagona nuqta ekanligini tasdiqladi [1]. Mazkur jarayonlar global xavf-xatarlarga qarshi jamoaviy javob qaytarish zaruratini yuzaga chiqarmoqda. Antropogen ta’sir natijasida iqlim muammolarining chuqurlashishi davlatlar, korxonalar va alohida shaxslarning barqaror rivojlanish mavzusiga bo‘lgan qiziqishini yanada oshirmoqda [2,3]. Iqlim tizimining muvozanatdan chiqishi ijtimoiy va iqtisodiy inqirozlar bilan qo‘shilib, insoniyatni yangi, yanada chidamli rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqishga majbur qilmoqda. Bu strategiyalar atrof-muhitni asrash bilan bir qatorda, iqtisodiy tizimlarning yashovchanligini ta’minlashga qaratilgan.

Globallashuv jarayoni ikki yoqlama xususiyatga ega bo‘lib, bir tomondan turli sohalaridagi sa’y-harakatlarni birlashtirish orqali ijobiy sinergetik samara beradi. Biroq, ikkinchi tomondan, u umumjahon tahdidlarini ham o‘zida mujassam etgan bo‘lib, iqtisodiy, ekologik va qadriyatlarga oid qarama-qarshiliklarni keltirib chiqarmoqda. Ushbu ziddiyatlar global dunyoda barqarorlikka erishish yo‘lida yangi to‘siqlarni paydo qilmoqda [4]. «Inson va tabiat» tizimidagi eng asosiy ijtimoiy-tabiiy ziddiyat — bu resurslarning cheklanganligidir. Mavjud tabiiy muhit aholining to‘xtovsiz o‘sib borayotgan ehtiyojlarini to‘liq qondirish imkoniyatiga ega emasligi tizimli inqirozning bosh omili bo‘lib xizmat qilmoqda. Resurslar taqchilligi ishlab chiqarish va iste’mol madaniyatini tubdan o‘zgartirishni, tejamkor texnologiyalarga o‘tishni taqozo etadi.

Barqaror rivojlanish endilikda faqat ekologik shior emas, balki insoniyatning kelajakdagi yashovchanligini belgilovchi ekzistensial zaruratdir. Global inqirozlar va tabiiy cheklovlar sharoitida iqtisodiy o‘sish va tabiat muvozanati o‘rtasidagi uyg‘unlikni topish davlatlar va yirik sanoat korxonalarining bosh strategik maqsadiga aylanishi shart. Ushbu transformatsiya jarayoni raqamli texnologiyalar va yashil iqtisodiyot tamoyillarini jamiyat hayotining barcha jabhalariga chuqur tatbiq etish orqali amalga oshiriladi.

Iqlim tizimining muvozanatdan chiqishi kuzatilayotgan ijtimoiy, iqtisodiy va geosiyosiy inqirozlar bilan birgalikda insoniyatni rivojlanishning barqaror strategiyalarini ishlab chiqishga majbur qilmoqda. Bugungi kunda global miqyosda yuzaga kelayotgan beqarorlik iqtisodiy tizimlarni qayta ko‘rib chiqishni va tabiiy resurslardan foydalanishda yangicha yondashuvlarni joriy etishni taqozo etmoqda. Barqarorlikka intilish endilikda faqat tanlov emas, balki kelajak avlodlar uchun munosib hayot sharoitlarini saqlab qolishning yagona yo‘lidir.

Globallashuv jarayoni o‘ziga xos ziddiyatli xususiyatga ega bo‘lib, bir tomondan turli faoliyat sohalaridagi sa’y-harakatlarni birlashtirish orqali ijobiy sinergetik samara beradi. Davlatlar va korporatsiyalarning hamkorligi texnologik almashinuv va iqtisodiy integratsiyani jadallashtiradi. Biroq, ikkinchi tomondan, bu jarayon umumjahon tahdidlarini ham o‘zida mujassam etgan bo‘lib, iqtisodiy tengsizlik, ekologik degradatsiya va qadriyatlarga oid qarama-qarshiliklarni keltirib chiqarmoqda. «Inson va tabiat» tizimidagi eng asosiy ijtimoiy-tabiiy ziddiyat, shubhasiz, resurslarning cheklanganligida namoyon bo‘ladi. Mavjud atrof-muhitning aholining to‘xtovsiz o‘sib borayotgan ehtiyojlarini to‘liq qondirishga qodir emasligi tizimli inqirozning asosiy sababidir. Bu taqchillik ishlab chiqarish va iste’mol tizimlarini «yashil» tamoyillar asosida transformatsiya qilishni talab qiladigan eng muhim omil bo‘lib xizmat qilmoqda [4].

Global miqyosdagi resurslar taqchilligi va ekologik cheklovlar sanoat rivojlanishining an’anaviy ekstraktiv modelidan voz kechib, resirkulyasiya va qayta tiklanadigan manbalarga o‘tishni shart qilib qo‘ymoqda. Bunday sharoitda barqaror rivojlanish strategiyalari nafaqat tabiatni muhofaza qilish, balki iqtisodiy xavfsizlikni ta’minlashning muhim vositasiga aylanmoqda. Iqtisodiy manfaatlar va ekologik me’yorlar o‘rtasidagi muvozanatni topish zamonaviy boshqaruvning bosh mezonidir. Insoniyat duch kelayotgan ekzistensial xavf-xatarlar davlatlar, biznes va jamiyatdan yangicha ijtimoiy mas’uliyatni talab qilmoqda. Barqaror rivojlanish konsepsiyasi doirasidagi transformatsiya jarayonlari global ziddiyatlarni yumshatish va cheklangan resurslar sharoitida insoniyatning farovon yashashi uchun zarur bo‘lgan ijtimoiy-iqtisodiy poydevorni yaratadi. Ushbu transformatsiyaning muvaffaqiyati esa «yashil» texnologiyalar va raqamli yechimlarning qay darajada samarali integratsiya qilinishiga bog‘liq.

Barqaror rivojlanish konsepsiyasi ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy komponentlardan tashkil topgan uch tomonlama tuzilmaga tayanadi. Ushbu uchlik o‘rtasidagi muvozanatni ta’minlash nafaqat alohida tashkilotlar ichida, balki butun jahon hamjamiyati miqyosida insoniyat farovonligini uzoq muddatli istiqbolda saqlab qolish va oshirishning yagona yo‘lidir. Ekologo-ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish maqsadlariga erishish turli ishtirokchilardan — xalqaro tashkilotlardan tortib, xususi kompaniyalar va har bir individgacha — sa’y-harakatlarni birlashtirishni talab qiladi.

Jahon ishlab chiqarish hajmining tinimsiz o‘ssishi natijasida atrof-muhitga antropogen ta’sirning kuchayishi insoniyat oldiga resurslarni tejash va ekotizimga nisbatan mas’uliyatli munosabatda bo‘lish vazifasini ko‘ndalang qilib qo‘ydi. Tabiiy resurslarning cheklanganligi va ularning tugab borishi bilan bog‘liq xavotirlar XX asrning oxiriga kelib yangi paradigma — barqaror rivojlanish konsepsiyasining shakllanishiga asos bo‘ldi. Bu paradigma insoniyatning uzoq muddatli gullab-yashnashini ta’minlashga yo‘naltirilgan strategik asosdir.

Zamonaviy sharoitda ushbu konsepsiyaning iqtisodiy komponenti resurs samaradorligini oshirishni nazarda tutsa, ijtimoiy qismi inson kapitalini rivojlantirish va tenglikni ta’minlashga qaratilgan. Ekologik tarkibiy qism esa tabiiy tizimlarning qayta tiklanish qobiliyatini saqlab qolishni kafolatlaydi. Faqatgina ushbu uchta sohaning kesishish nuqtasida haqiqiy barqarorlikka erishish mumkin, bu esa hayotni ta’minlovchi tizimlarning chidamliligini mustahkamlaydi.

Sanoat korxonalari uchun barqaror rivojlanish tamoyillarini qabul qilish shunchaki ekologik majburiyat emas, balki iqtisodiy zaruratdir. Resurslarni tejovchi texnologiyalarni joriy etish orqali ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va ijtimoiy mas’uliyatli biznes yuritish orqali bozordagi mavqeni mustahkamlash mumkin. Bu jarayonda korxonalar iqtisodiy foyda va ijtimoiy farovonlik o‘rtasidagi ziddiyatlarni bartaraf etuvchi yangi boshqaruv modellariga o‘tmoqdalar. Barqaror rivojlanish konsepsiyasi insoniyatning tabiat bilan uyg‘un yashashi va iqtisodiy taraqqiyotni davom ettirishi uchun zarur bo‘lgan strategik yo‘l xaritasidir. Global ishlab chiqarish tizimlarini yashil va ijtimoiy yo‘naltirilgan modellar asosida qayta qurish, resurslardan oqilona foydalanish va kelajak avlodlar manfaatlarini himoya qilish bugungi kun sanoat siyosatining bosh mezon bo‘lib qoladi.

Bugungi kunda barqaror rivojlanish konsepsiyasining bosh missiyasi bir nechta asosiy yo‘nalishlarga dekompozitsiya qilingan bo‘lib, ular Barqaror rivojlanish maqsadlari (BRM) deb nomlanadi. 2015 yilda Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan qabul qilingan ushbu 17 ta maqsad insoniyat oldida turgan eng dolzarb muammolarni hal etishga qaratilgan. Garchi ushbu maqsadlarga 2030 yilgacha erishish kutilgan bo‘lsa-da, so‘nggi paytlarda mavjud rejalarning reallikdan yiroqlashayotgani va ularga tegishli tuzatishlar kiritish zarurati tobora oydinlash [5].

Shunga qaramay, Barqaror rivojlanish maqsadlari hukumatlar, investorlar, kompaniyalar va fuqarolik jamiyati uchun katta qiziqish uyg‘otmoqda. BRMlar iqtisodiy o‘ssish, ijtimoiy himoya va atrof-muhit muhofazasini uyg‘unlashtiruvchi universal til va yo‘nalish vazifasini bajaradi. Ushbu maqsadlarni strategik rejalashtirishga tatbiq etish nafaqat davlat siyosati, balki zamonaviy biznes yuritishning ham asosiy mezoniga aylandi.

Barqaror biznes modelini shakllantirish tashkilotlarga uzoq muddatli istiqbolda salmoqli foyda keltiradi. Xususan, bunday yondashuv tashqi va ichki stejkxolderlar, ya’ni mijozlar, xodimlar va davlat organlari tomonidan bo‘lgan ishonch va sodiqlikni oshirishga xizmat qiladi. Ijtimoiy mas’uliyatli va ekologik toza ishlab chiqarishga yo‘naltirilgan korxonalar zamonaviy bozorda barqarorroq mavqega ega bo‘ladilar. Investitsion jozibadorlikning oshishi barqaror transformatsiyaning yana bir muhim natijasidir. Zamonaviy investorlar mablag‘ yo‘naltirishda nafaqat moliyaviy ko‘rsatkichlarga, balki kompaniyaning ekologik va ijtimoiy mas’uliyatiga (ESG mezonlariga) ham alohida e’tibor qaratmoqdalar. Barqaror rivojlanish tamoyillariga amal qiluvchi korxonalar kapital jalb qilishda ustuvorlikka ega bo‘lib, uzoq muddatli strategik xavflarni samaraliroq boshqara oladilar.

BRMlarning amalga oshirilish muddatlari qayta ko‘rib chiqilishi mumkin bo‘lsa-da, ularning mazmun-mohiyati o‘zgarishsiz qolmoqda. Sanoat korxonalari uchun ushbu global maqsadlar bilan hamnafas rivojlanish — bu nafaqat xalqaro standartlarga moslashish, balki raqamli va yashil texnologiyalar orqali yangi iqtisodiy imkoniyatlarni kashf etish demakdir. Bu jarayon korxonaning kelajakdagi raqobatbardoshligini ta’minlovchi poydevor bo‘lib xizmat qiladi.

Barqaror rivojlanish masalalarini tadqiq etish doirasida bugungi kunda konseptual plyuralizm, ya’ni qarashlar rang-barangligi ustuvorlik qilmoqda. Ushbu konsepsiya ilmiy muhitda paydo bo‘lganidan buyon o‘tgan 30 yil davomida Barqaror rivojlanish maqsadlarini (BRM) amalga oshirishning bir nechta mustaqil yo‘nalishlari shakllandi. Ular orasida aylanma (sirkulyar) iqtisodiyot, yashil iqtisodiyot, korporativ ijtimoiy mas’uliyat va ESG (ekologik, ijtimoiy va boshqaruv komponentlari) konsepsiyalari alohida ahamiyat kasb etmoqda. Barqaror rivojlanish sohasidagi bunday konseptual xilma-xillik ikki yoqlama xususiyatga ega. Bir tomondan, yagona yondashuvning yo‘qligi belgilangan maqsadlarga erishish uchun aniq va universal amaliy chora-tadbirlarni ishlab chiqishni qiyinlashtiradi. Turli konsepsiyalar o‘rtasidagi uslubiy farqlar gohida boshqaruv qarorlarini qabul qilishda noaniqliklarni keltirib chiqaradi.

Boshqa tomondan, bunday xilma-xillik barqarorlikning turli jihatlarini kompleks ravishda yoritish imkonini beradi. Har bir yo‘nalish muammoning o‘ziga xos qirralariga — resurs tejamkorligidan tortib, ijtimoiy adolat va boshqaruv shaffofligigacha bo‘lgan masalalarga urg‘u beradi. Bu esa davlat va biznes tuzilmalariga o‘z faoliyat xususiyatlaridan kelib chiqib, eng samarali vositalarni tanlab olish imkoniyatini taqdim etadi.

Ayniqsa, sanoat korxonalari uchun ushbu konsepsiyalarning sintezi muhim ahamiyatga ega. Masalan, aylanma iqtisodiyot tamoyillari ishlab chiqarishdagi chiqindilarni minimallashtirishga yordam bersa, ESG mezonlari korxonaning investision jozibadorligini ta’minlaydi. Shu tariqa, konseptual plyuralizm barqaror transformatsiya jarayonini faqat bir tomonlama emas, balki ko‘p o‘lchovli strategik islohot sifatida ko‘rishga xizmat qiladi. Mavjud konseptual xilma-xillik barqaror rivojlanish yo‘lidagi izlanishlarning hali davom etayotganidan dalolat beradi. Ushbu yo‘nalishlarning o‘zaro integratsiyalashuvi va raqamli texnologiyalar bilan boyitilishi sanoat korxonalariga global inqirozlar sharoitida moslashuvchan va chidamli rivojlanish modellarini yaratish imkonini beradi. Bu esa uzoq muddatli iqtisodiy o‘rish va ekologik muvozanatni ta’minlashning bosh garovidir.

Barqaror rivojlanish XXI asrning hukmron konsepsiyasi sifatida: yuzaga kelish omillari va evolyusiyasi. Iqtisodiy o‘rishga bo‘lgan antroposentrik yondashuv o‘z noadekvatligini ko‘rsatdi. Barqaror rivojlanish konsepsiyasi muvozanatlashgan dunyo tartibotini shakllantirishda yetakchi rol o‘ynaydi, chunki u taraqqiyotga nisbatan yaxlit va ko‘p qirrali yondashuvni ta’minlaydi. Tradision taraqqiyot ko‘rsatkichlari, xususan, yalpi ichki mahsulot (YAIM) asosan iqtisodiy jihatlariga e’tibor qaratgan bir paytda, barqaror rivojlanish iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik muammolarning o‘zaro bog‘liqligini alohida ta’kidlaydi. Faqatgina iqtisodiy ko‘rsatkichlarga tayanish jamiyatning haqiqiy farovonligini va tabiiy tizimlarning holatini to‘liq aks ettira olmaydi. Shu sababli, yangi paradigma inson ehtiyojlari va tabiat imkoniyatlari o‘rtasidagi uyg‘unlikni topishga yo‘naltirilgan.

Ushbu konsepsiyaning evolyusiyasi iqtisodiy o‘rishning sifat jihatdan o‘zgarishini nazarda tutadi. Ilgari iqtisodiy yuksalish tabiiy resurslarni cheksiz ekspluatatsiya qilish hisobiga amalga oshirilgan bo‘lsa, endilikda «yashil» o‘rish tamoyillari ustuvorlik qilmoqda. Bu esa ishlab chiqarish jarayonlariga ekologik me’yorlarni tatbiq etish va ijtimoiy mas’uliyatni biznesning ajralmas qismiga aylantirish demakdir. Global miqyosda barqaror rivojlanishga o‘tish davlatlar va xalqaro tashkilotlarning siyosiy irodasini talab qiladi. 2030 yilgacha mo‘ljallangan kun tartibida belgilangan maqsadlar insoniyatning uzoq muddatli yashovchanligini ta’minlash uchun strategik asos bo‘lib xizmat qilmoqda. Bu jarayonda raqamli texnologiyalar resurslarni samarali boshqarish va barqarorlikka erishishni tezlashtiruvchi muhim vosita vazifasini o‘taydi.

Barqaror rivojlanish XXI asrda nafaqat ilmiy nazariya, balki global boshqaruvning bosh tamoyiliga aylandi. U iqtisodiy taraqqiyot, ijtimoiy adolat va ekologik xavfsizlik o‘rtasidagi muvozanatni saqlagan holda, insoniyatning kelajak avlodlar oldidagi mas’uliyatini ifodalaydi. Ushbu yaxlit yondashuv dunyoning barqaror va tinch rivojlanishi uchun zarur bo‘lgan yangi iqtisodiy madaniyatni shakllantiradi. Barqaror rivojlanish tamoyillariga amal qilish iqtisodiy o‘rishni jamiyat uchun uzoq muddatli oqibatlarni hisobga olgan holda ta’minlash va atrof-muhit bilan muvozanatli, sog‘lom munosabatlarni saqlab qolish imkonini beradi. Ikki jahon urushi keltirib chiqargan inqirozlar to‘lqini, atrof-muhitga yetkazilayotgan zarar ko‘lamining anglanishi, shuningdek, globallashtirish jarayonlari va texnologiyalar rivojlanishi insoniyat taraqqiyotining yangi paradigmasini yaratish zaruriyatini yuzaga chiqardi.

Barqaror rivojlanish konsepsiyasi 1980-yillarda iqtisodiy o‘shish va sanoat rivojlanishi atrof-muhit hamda umuman jamiyatga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkinligi haqidagi tushunchalarning kengayishiga javob sifatida paydo bo‘ldi. Bu davrda an‘anaviy ishlab chiqarish modellarining tabiiy resurslarni qayta tiklab bo‘lmaydigan darajada iste‘mol qilishi global xavf sifatida baholana boshladi. Shu tariqa, taraqqiyotni nafaqat bugungi kun foydasi, balki kelajak avlodlar ehtiyojlari nuqtai nazaridan ko‘rib chiqish zarurati tug‘ildi. Konsepsiyaning nazariy asoslari va fundamental ta‘rifi 1987 yilda Atrof-muhit va rivojlanish bo‘yicha xalqaro komissiya (Brundtland komissiyasi sifatida ham tanilgan) tomonidan tayyorlangan «Bizning umumiy kelajagimiz» ma‘ruzasida o‘z ifodasini topdi. Mazkur hujjatda barqaror rivojlanish — «kelajak avlodlarning o‘z ehtiyojlarini qondirish imkoniyatlariga zarar yetkazmagan holda, hozirgi zamon ehtiyojlarini qondiradigan rivojlanish» sifatida ta‘riflandi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘y‘xati:

1. Устойчивое развитие в неустойчивом мире: объединяя усилия регионов, городов и компаний: доклад к XXIV Ясинской (Апрельской) международной научной конференции по проблемам развития экономики и общества. - Издательский дом Высшей школы экономики, 2023. - 161 с.
2. Национальный исследовательский университет "Высшая школа экономики." Разбалансировка климатической системы [Электронный ресурс]. - URL: <https://issek.hse.ru/news/814574233.html> (дата обращения: 15.02.2023).
3. World Weather Attribution. Extreme heat in North America, Europe and China in July 2023 made much more likely by climate change [Elektronnyy resurs]. - URL: <https://www.worldweatherattribution.org/extreme-heat-in-north-america-europe-and-china-in-july-2023-made-much-more-likely-by-climate-change/> (data obrasheniya: 23.08.2023).
4. Урсул А. Эволюция ценностей в контексте глобализации / А. Урсул // Researcher. Европейский журнал гуманитарных и социальных наук. - 2019. - No 2 (2). - С. 29-46.
5. Официальный сайт ООН. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development [Электронный ресурс]. - URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda> (дата обращения: 06.11.2022).